

Μάθημα 1: Φθόγγοι και γράμματα

A. Οι φθόγγοι της ελληνικής γλώσσας

1. Όταν μιλάμε, χρησιμοποιούμε προτάσεις:
 - α. Καλημέρα, μητέρα.
 - β. Γεια σου, πατέρα.
 - γ. Φεύγω για το σχολείο.
2. Κάθε πρόταση αποτελείται από λέξεις:
 - α. Καλημέρα - μητέρα (δύο λέξεις).
 - β. Γεια - σου - πατέρα (τρεις λέξεις).
 - γ. Φεύγω - για - το - σχολείο (τέσσερις λέξεις).
3. Κάθε λέξη σχηματίζεται από ήχους. Η λέξη *καλημέρα* σχηματίζεται από τους ήχους **κ, α, λ, η, μ, ε, ρ, α** και η λέξη *μητέρα* από τους ήχους **μ, η, τ, ε, ρ, α**. Οι ήχοι από τους οποίους σχηματίζονται οι λέξεις λέγονται **φθόγγοι**. Η ελληνική γλώσσα έχει 25 φθόγγους:
α, ε, ι, ο, ου, β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, φ, χ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*.

B. Τα γράμματα της ελληνικής γλώσσας

Οι φθόγγοι της ελληνικής γλώσσας παριστάνονται με γραπτά σημάδια, που λέγονται **γράμματα**. Για παράδειγμα, το **ν**, το **ε**, το **ρ** και το **ο** είναι τα γράμματα που χρησιμοποιούμε για να παραστήσουμε τους φθόγγους που προφέρουμε όταν λέμε τη λέξη *νερό*.

Τα γράμματα που χρησιμοποιούμε για να γράψουμε τους φθόγγους της γλώσσας μας αποτελούν το **αλφάβητο** της ελληνικής γλώσσας και χωρίζονται σε **κεφαλαία** (Α, Β, Γ κτλ.) και σε **μικρά** (α, β, γ κτλ.).

Τα γράμματα αυτά είναι 24 και γράφονται με αλφαβητική σειρά:

* Ορισμένες γραμματικές, όπως η νέα *Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού*, δεν εντάσσουν στους φθόγγους τα **τσ** και **τζ**.

Μάθημα 2: Φωνήεντα και σύμφωνα

1. Οι φθόγγοι της ελληνικής γλώσσας διαιρούνται σε **φωνήεντα** και **σύμφωνα**.

α. **Φωνήεντα** είναι οι φθόγγοι **α, ε, ι, ο, ου**, που παράγονται με το στόμα ανοιχτό ή μισάνοιχτο και μπορούν να σχηματίσουν μόνοι τους μία συλλαβή: π.χ. *α-έ-ρας, Ι-ω-άν-να*.

Τα φωνήεντα παριστάνονται με επτά γράμματα, που λέγονται επίσης φωνήεντα: **α, ε, η, ι, ο, υ, ω**.

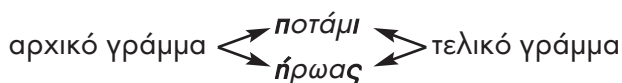
Τα φωνήεντα χωρίζονται, ανάλογα με το μέρος μέσα στο στόμα όπου βρίσκεται η γλώσσα όταν τα προφέρουμε, σε:

α. μέσα: ε, ο β. υψηλά: ι, ου γ. χαμηλά: α
δ. πρόσθια: ι, ε ε. κεντρικά: α στ. οπίσθια: ο, ου

β. **Σύμφωνα** είναι οι φθόγγοι **β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, φ, χ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ** που παριστάνονται με το στόμα τελείως κλειστό ή κάπου φραγμένο, π.χ. στα δόντια, στη γλώσσα κτλ., και δεν μπορούν να σχηματίσουν από μόνα τους μια συλλαβή, αλλά συνοδεύονται πάντα από φωνήεντα: π.χ. *νε-ρό, κρά-τος*.

Τα σύμφωνα παριστάνονται με δεκαεφτά γράμματα, που λέγονται επίσης σύμφωνα: **β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ, τ, φ, χ, ψ**.

2. Αρχικά και τελικά γράμματα

Το πρώτο γράμμα σε μια λέξη λέγεται αρχικό και το τελευταίο τελικό.

α. Αρχικά γράμματα

Όλα τα φωνήεντα και όλα τα σύμφωνα της ελληνικής γλώσσας μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αρχικά γράμματα:

π.χ. *άντρας ήταν ίδιος όταν ώρα*
βάρκα γάλα δέμα ζωή θήκη

β. Τελικά γράμματα

Όλα τα φωνήεντα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως τελικά γράμματα:

π.χ. *κότα* *τρώγε* *βροχή* *παιδί*
νερό *παχύ* *φεύγω* *έχει*

Από τα σύμφωνα, μόνο το **ν** και το **ς** (τελικό σίγμα) μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως τελικά γράμματα:

π.χ. *των βροχών* *χώρος* *πηγής*

Σπάνια χρησιμοποιούνται άλλα σύμφωνα ως τελικά γράμματα λέξεων:

π.χ. σε μερικά επιφωνήματα (*αχ!* *πουφ!* *χμ!* *στοπ!* *αλτ!* *σουτ!*) και σε μερικές ξένες λέξεις (π.χ. *σοφέρ*, *Μωάμεθ*, *Ισαάκ*, *Αδάμ*).

3. Διπλά γράμματα

ξέρω *άνοιξη* *ψάρι* *λάμπη*

Τα γράμματα **ξ** και **ψ** λέγονται διπλά, γιατί το καθένα παριστάνει δύο φωνήματα:

$\xi \rightarrow \kappa + \sigma$

$\psi \rightarrow \pi + \sigma$

Τα **κ + σ** δε γίνονται **ξ** μόνο στις λέξεις που έχουν πρώτο συνθετικό το **εκ**:
 π.χ. *εκστρατεία*, *εκστατικός*, *έκσταση*, *εκστομίζω*.

4. Όμοια σύμφωνα

Σάββας *Ελλάδα* *Απική* *βύσσινο* *θάρρος*
παπούς *εννιά* *κόμμα* *λάκκος*

Σε καθεμιά από τις παραπάνω λέξεις γράφουμε δύο ίδια σύμφωνα, ενώ προφέρουμε έναν φθόγγο. Τα δύο αυτά σύμφωνα λέγονται **όμοια σύμφωνα** και είναι τα: **ββ**, **κκ**, **λλ**, **μμ**, **νν**, **ππ**, **ρρ**, **σσ**, **ττ**.

5. Άφωνα γράμματα

Εύβοια *Ευφράτης* *άμιλλα* *Πέμπη*

Σε ορισμένες λέξεις δεν προφέρονται μερικά γράμματα. Τα γράμματα αυτά λέγονται **άφωνα** και είναι:

α. Το **υ** στον συνδυασμό **ευ** όταν ακολουθεί **β** ή **φ**:

π.χ. το *Εύβοια* προφέρεται *Έβοια*, το *Ευφράτης* προφέρεται *Εφράτης*.

β. Το ένα από τα δύο όμοια σύμφωνα:

π.χ. *Σάββατο*, *Ελλάδα*, *άρρωστος*, *γράμμα*.

γ. Συχνά, το π στο σύμπλεγμα μπτ:

π.χ. Πέμπτη, σύμπωμα, άμεμπτος.

δ. Δίψηφα γράμματα

Δίψηφα είναι δύο γράμματα μαζί (φωνήεντα ή σύμφωνα) που παριστάνουν έναν φθόγγο.

Δίψηφα φωνήεντα είναι τα: αι, οι, ει, υι, ου.

Δίψηφα σύμφωνα είναι τα: μπ, ντ, γκ.

Ασκήσεις - Εφαρμοχές

1. Να χωρίσεις τους φθόγγους της ελληνικής γλώσσας σε φωνήεντα και σύμφωνα.

Φωνήεντα:

Σύμφωνα:

.....

2. Να γράψεις τα 7 γράμματα με τα οποία παριστάνονται τα φωνήεντα και τα 17 με τα οποία παριστάνονται τα σύμφωνα.

Φωνήεντα:

Σύμφωνα:

.....

3. Να βάλεις σε κύκλο τα φωνήεντα.

Συνάντησα τον Ηρακλή σ' ένα κατάστημα ανδρικών ενδυμάτων.

4. Να υπογραμμίσεις τα σύμφωνα.

Το γατάκι ήταν έξυπνο και ζωηρό. Μας τρέλανε με τα καρώματά του.

5. Να βάλεις σε κόκκινο κύκλο το αρχικό και σε μπλε το τελικό γράμμα κάθε λέξης.

τρώω, ήξερα, αέρας, των, τρέχω, τρέχεις, βροχών, σοφέρ, σουτ

6. Να συμπληρώσεις τα διπλά γράμματα που λείπουν.

...άρι, λάμ...η, ...ωμί, τα...ί, ...ενύκτης, ...εναγός, Πα...οί, παρά...ενος,
...ερο...ήνω, ...ερό...ωμο, ...ά...ιμο, ανέ...οδος, κά...α

7. Να υπογραμμίσεις τα άφωνα γράμματα.

ευφορία, εύφλεκτος, ευφυής, τέσσερα, άρρωστος, πέμπτος, άκαμπος

8. Να συμπληρώσεις τα κενά με τζ ή ντζ.

πα...ούρι, μελι...άνα, τζα...ίκι, γά...ος, τζί...ικας, σκα...όχοιρος, μπρού...ος,
βελέ...α, μου...ούρα, ...βέλας, Μά...αρος, Καρα...άς

9. Να συμπληρώσεις τα δίψηφα φωνήεντα και τα δίψηφα σύμφωνα που λείπουν.

Η ...κογέν...ά μου αποτελ...τ... από πέ...ε άτομα.

Η ...θουσα διδασκαλίας έχ... δύο πά...ους.

Το κορί...ι έκοψε ένα ...α...ί σταφύλι από το α...έλι.

... κάτ...κ... τ... χωρι... ..οθέτησαν ένα ορφανό π...δί.

10. Να συμπληρώσεις τα όμοια σύμφωνα που λείπουν.

Σά...ατο, ε...λησία, κό...ινος, λά...ος, κα...ιτέχνης, κατά...ηλος, κύπε...ο,
μέ...ον, Ε...άδα, Έ...ηνας, βλέ...α, σύ...εφο, θά...ος, ισο...οπία, παλί...οια,
Σέ...ες, Α...ική, Λυκαβη...ός, συ...ενής, γρά...α, γρα...ατική, άμι...α,
παρά...ηλος, συ...αβή, εκατο...ύριο, πλη...ύρα, γε...αίος, ε...ιακόσια,
πα...ούς, Φίλι...ος, αιμο...αγία, ά...ωστος, τέ...ερα, γειτόνι...α, ελά...ωμα,
ή...α, κύ...αρο, Υμη...ός, περι...ότερο, επί...ημα, ι...ικό, δίλη...α, πο...απλα-
σιασμός, ε...αθάριση, Γα...ία

Μάθημα 3: Διάρθρωση συμφώνων - Δίφθογγοι - Οι συνδυασμοί αυ και ευ

1. Διάρθρωση συμφώνων

Κατά την πχηρότητα που έχουν:

άηχα	κ, π, τ, χ, φ, θ, σ, τσ
πχηρά	β, γ, δ, ζ, μ, ν, λ, ρ, μπ, ντ, γκ, τζ

Κατά τον τρόπο που παράγονται:

κλειστά	κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ
τριβόμενα	β, γ, δ, θ, φ, χ
χειλοδοντικά	β, φ
οδοντικά	τ, δ, θ, ντ, σ, ξ

Κατά το μέρος όπου σχηματίζονται στο στόμα:

ραχιαία	κ, γ, χ, γκ
υγρά	λ, ρ
ρινικά	μ, ν
συριστικά	σ, ζ, τσ, τζ
διχειλικά	π, μπ, μ
φατνιακά	ν, ρ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Το σ προφέρεται ζ όταν ακολουθεί πχηρό σύμφωνο: π.χ. *σβούρα*, *σγουρός*, *Βασδέκη*, *μεθυσμένος*.

2. Δίφθογγοι

αηδόνι *κελάηδημα* *αιτός* *γάιδaros*
μαιμού *βόηθα* *ρόδι* *κορίδο*

Δύο φωνήεντα που προφέρονται σε μία συλλαβή αποτελούν μια **δίφθογγο**. Αυτές είναι:

α. Οι κύριες: **αη, αι, οη, οϊ**.

β. Ο συνδυασμός των **ι, υ, ει, οι** με το ακόλουθο φωνήεν (απλό ή δίψηφο): π.χ. *πιάτο*, *γαυλί*, *άδειες*, *ποιοι*, *ποια*. Οι δίφθογγοι αυτές λέγονται καταχρηστικές.

3. Οι συνδυασμοί *αυ* και *ευ*

Οι συνδυασμοί των φωνέντων **αυ** και **ευ** προφέρονται:

α. **αβ** και **εβ** όταν ακολουθεί φωνήεν ή ηχηρό σύμφωνο:

π.χ. *παύω, αύριο, αυγή, αυλή, Εύα, ευλογία, νεύρο, εφεύρεση.*

β. **αφ** και **εφ** όταν ακολουθεί άηχο σύμφωνο:

π.χ. *ναύτης, αυθαίρετος, αυστηρός, ευκαιρία, εύπιστος, ευχάριστος.*

Ασκήσεις - Εφαρμοχές

1. Να τραβήξεις μια κόκκινη γραμμή κάτω από κάθε άηχο και μια μαύρη κάτω από κάθε ηχηρό σύμφωνο.

Οι νέοι άνθρωποι δε σκέφτονται τις αρρώστιες και τα γηρατειά.

2. Να βάλεις σε κύκλο τα κλειστά και να υπογραμμίσεις τα τριβόμενα σύμφωνα.

Τα φρούτα και τα λαχανικά προσφέρουν πολύτιμες βιταμίνες στον οργανισμό.

3. Να βάλεις σε κόκκινο κύκλο τις διφθόγγους και σε μπλε τα δίψηφα φωνήεντα.

νεράιδα, αίθουσα, είναι, αίτοφωλιά, ρόιδι, οικογένεια, υιοθεσία, ουρανός, μαία, οισοφάγος, κελάπημα, κουμπί

4. Να ταξινομήσεις τα αρχικά γράμματα των παρακάτω λέξεων.

πάμε, τέχνη, κότα, λάδι, μύτη, σώμα, ζάχαρη, νους, ρωτώ, γάλα, δέμα, βήμα, φως, θυμάρι, χαρά, τσάι, μπάνιο, ντύνω, γκάρισμα, τζάκι

άηχα οδοντικά

ηχηρά ραχιαία

κλειστά υγρά

τριβόμενα ρινικά

χειλοδοντικά συριστικά

Μάθημα 4: Οι λέξεις

Ο Νίκος πέταξε την μπάλα στο πρόσωπο του Κώστα.

Η παραπάνω πρόταση αποτελείται από εννέα λέξεις, που γράφονται χωριστά η μία από την άλλη. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που δύο λέξεις έχουν ενωθεί και γράφονται με μία λέξη. Αυτές είναι:

- α. Τα **αριθμητικά** από το **13** ως το **19**: δεκατρία, δεκατέσσερα, δεκαπέντε, δεκαέξι, δεκαεφτά, δεκαοχτώ, δεκαεννέα.
- β. Οι **αντωνυμίες** καθένας - καθεμιά - καθένα, καθετί, κατιτί, οποιοσδήποτε, οσοσδήποτε, οτιδήποτε.
- γ. Η **πρόθεση σε (σ')** με τη γενική ή την αιτιατική του οριστικού άρθρου (ο, η, το): *σου, στις, στον, στην, στο, στον, στους, στις, στα.*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Πρέπει να κάνουμε τη διάκριση της πρόθεσης *σε* από την αντωνυμία *σου*. Η τελευταία γράφεται χωριστά και με αποκοπή: π.χ. *σ' το έδωσα, σ' τους στέλνω, σ' τις έστειλα, σ' τα ταχυδρόμια.*

- δ. Μερικές **τοπωνυμίες** σύνθετες: π.χ. *Περαχώρα, Αιλιάς.*

- ε. Αρκετά **άκλιτα**, όπως:

απεναντίας	εξαιτίας	καθεξής	μολαταύτα
απευθείας	εξάλλου	καθόλου	μολονότι
αφενός	εξαρχής	καθόσον	ολημερίς
αφετέρου	εξίσου	καταγής	οληνύχτα
αφότου	εξολοκλήρου	κατευθείαν	ολωσδιόλου
διαμιάς	επικεφαλής	κιάλας	οποτεδήποτε
ειδάλλως	επιπλέον	καθωσπρέπει	οπουδήποτε
ειδεμή	επιτέλους	καταμέτωπο	οπωσδήποτε
ενόψει	επιτόπου	καταρχήν	προπαντός
εντάξει	εφεξής	κατεξοχήν	υπόψη
εντούτοις	εφόσον	μεμιάς	ωστόσο

Ασκήσεις - Εφαρμογές

1. Να γράψεις τα αριθμητικά:

από το 13 ως το 19:

.....

από το 23 ως το 29:

.....

από το 253 ως το 259:

.....

.....

2. Να σχηματίσεις σύνθετες λέξεις.

κάθε + ένας επί + πλέον

κάθε + μία επί + τόπου

κάθε + ένα καλή + μέρα

από + ευθείας..... όλη + μέρα

επί + κεφαλής..... κατά + γης

3. Να σχηματίσεις μία πρόταση με καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις ή έκφρασεις.

εντάξει

υπόψη

οτιδήποτε

καθεμιά

εξαιτίας

καταγής

κατά λάθος

παρόλο που